

Валентина МОЛОТКІНА,

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії та культури України державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
(Україна, Переяслав-Хмельницький) molotkina@ukr.net

ВСТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОНОПОЛІЇ НА КНИЖКОВОМУ РИНКУ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ (1920 – 1930-і РР.)

У статті аналізується процес встановлення державної монополії на книжковому ринку України в 1920 – 1930-і рр. Виявлено, що якщо на початку 1920-х рр. в умовах нової економічної політики видавництвам була надана відносна самостійність у проведенні торговельних операцій, видавництва, враховуючи нові умови, намагалися створити свій торговий апарат та мережу, то наприкінці 1920-х рр. основними каналами поширення всієї книжкової продукції України стали Державне видавництво України і «Книгоспілка». Причому, основним розповсюджувачем була кооперація, яка своєю мережею охоплювала всі адміністративні райони й торгувала книгами навіть там, де існувала державна книготоргівля. На початку 1930-х рр. розповсюдженням книг в Україні займались кооперація і держторгівля, а саме Вукопспілка і Укркнигоцентр. А після того, як в середині 1930-х рр. кооперативну книготоргівлю «злили» з державною, основною книготоргівельною організацією, яка мала свою мережу в усіх без винятку містах і райцентрах УРСР, стала система «Укркнигокультторгу», тобто, державне підприємство.

Ключові слова: видавництво, друкована продукція, книга, книгопоширення, книжковий ринок.

Літ. 32.

Valentyna MOLOTKINA,

Doctor of Historical Sciences, professor,
the head of the Department of History and Culture of Ukraine
SHEI Hryhoriy Skovoroda Pereiaslav-Khmelnitskiy State Pedagogical University
(Ukraine, Pereiaslav-Khmelnitsky) molotkina@ukr.net

THE FORMATION OF STATE MONOPOLY OF BOOK MARKET OF SOVIET UKRAINE (1920 – 1930)

The article deals with the process of formation of state monopoly of book market of Soviet Ukraine in 1920 – 1930. According to the New Economic Policy, publishing houses were able to perform their own trading operations and tried to create their own trade network in the beginning of the 1920s. But in the end of the 1920s State publishing house of Ukraine and publishing house «Knygospilka» had become one of the main distributors of book production in Ukraine. And the main distributor was the co-operation which sold book production even in the regions with state book trade. In the beginning of the 1930s Central Union of Consumer Associations of Ukraine (Ukoopspilka) and «Ukrknygotsentr» spread books throughout Ukraine. In the middle of the 1930s co-operation was unified with the state book trading organization, which had its own network in all cities in USSR, and after this incorporation new book market organization «Ukrknygultorg» was created.

Key words: publishing house, printed production, book, book circulation, book market.

Ref. 32.

доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории и культуры Украины государственного высшего учебного заведения «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды», (Украина, Переяслав-Хмельницкий) molotkina@ukr.net

УСТАНОВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ МОНОПОЛИИ НА КНИЖНОМ РЫНКЕ СОВЕТСКОЙ УКРАИНЫ (1920 – 1930)

В статье анализируется процесс установления государственной монополии на книжном рынке Украины в 1920 – 1930-е гг. Показано, что если вначале 1920-х гг. в условиях новой экономической политики издательствам была предоставлена относительная самостоятельность в проведении торговых операций, издательства, учитывая новые условия, стремились создать свой торговый аппарат и сеть, то в конце 1920-х гг. основными каналами распространения всей книжной продукции Украины стали Государственное издательство Украины и «Книгосплка». Причем, основным распространителем была кооперация, которая своей сетью охватывала все административные районы и торговала книгами даже там, где существовала государственная книготорговля. Вначале 1930-х гг. распространением книг в Украине занимались кооперация и госторговля, а именно, Вукоосоюз и Укркнигоцентр. А после того, как в середине 1930-х гг. кооперативную книготорговлю «слили» с государственной, основной книготорговой организацией, которая имела свою сеть во всех без исключения городах и райцентрах УССР, стала система «Укркнигокультторга», то есть, государственное предприятие.

Ключевые слова: издательство, печатная продукция, книга, книгораспространение, книжный рынок.

Лит. 32.

Постановка проблеми. Протягом 1920 – 1930-х рр. в умовах формування тоталітарного суспільства окрім систематичного нагляду та контролю за всіма видами друкованої продукції, яка ретельно вивчалася на предмет її відповідності ідеологічній політиці держави, була встановлена й державна монополія на книжковому ринку України.

Аналіз досліджень. Деякі аспекти становлення ринку друкованої продукції були досліджені радянськими [4; 7] та сучасними істориками [6]. В наш час, досліджувана нами проблема ще не знайшла ґрунтового, об'єктивного і цілісного висвітлення у наукових публікаціях.

В даній статті автор ставить за **мету** показати процес встановлення державної монополії на книжковому ринку України в 1920 – 1930-і рр.

Виклад основного матеріалу. На початку 1920-х рр. в умовах нової економічної політики окрім торговельного відділу Державного видавництва України (ДВУ), який був найбільшим розпорядником книги в Україні (до 40 відділень, торговельних контор і агентств) й поширював як власну друковану продукцію, так і продукцію інших видавництв [22, 22], відносна самостійність у проведенні книготорговельних операцій була надана й іншим видавництвам, які враховуючи нові умови, намагалися створити свій торговий апарат та мережу. Зокрема, «Шлях освіти» в 1923 р. мав 4 торгові представництва (Харків, Київ, Одеса, Москва), «Молодой Рабочий» – 5 (Харків, Київ, Одеса, Катеринослав, Москва), «Книгосплка» – 3 центральні бази (Харків, Київ Одеса), а в Житомирі та Вінниці працювали оптово-роздрібні магазини [18, 13].

«Книгосплка», яка у своїй книготоргівлі спиралася на низові кооперативи, споживчі товариства та крамниці, опинилася в найкращому становищі стосовно поширення книг на сільському ринку [6, 119]. Приватні видавництва, не маючи свого

апарату розповсюдження, користувались крамницями і експедиціями основних видавництв [23, 76].

Щоб поширювати свою продукцію через власні апарати на периферії, видавництва змушені були торгувати також й «чужою» продукцією та канцтоварами. Так, загальні торгівлі оберти видавництва «Рух» за жовтень 1925 – квітень 1926 рр. склали 218 тис. крб., з яких 63 тис. за власні видання, 26 тис. за чужі й 129 тис. за торгівлю канцтоварами [32, 222]. Оберти «Пролетарія» за 1925/26 р. з реалізації власної продукції склали 920 тис., чужої – 291 тис., канцтоварів – 423 тис., а в 1926/27 р. – з реалізації власної продукції склали 837 тис., чужої – 519 тис., канцтоварів – 675 тис. [24, 8]. Торгові оберти видавництва «Час» за 1927/28 р. з реалізації власних видань склали 33734.01 крб., чужих – 7967.27 крб., канцприладдя – 313.09 крб. [19, 50]. Таким чином, власна продукція цих видавництв (це показово для всіх видавництв) рік у рік зменшувалась при значному зростанні обертів і співвідношення в їх обертах книг чужих видань (в основному, російських) та канцприладдя. Такий універсалізм (на думку керівництва ДВУ) перетворював апарати дрібних видавництв у виключно торгівлі підприємства, які становляться «чинником штучного затримання поширення української книги, що призводив до дорожнечі книг через невеликі тиражі та високі торговельні видатки (на приміщення, адміністративно-господарські, зайвий штат)» [24, 8 зв., 10]. Тож, на думку правління ДВУ, прагнення видавництв мати свою книготоргову мережу вело до зменшення обертів і збільшення накладних витрат.

Щоб «оздоровити» книготоргівлю в Україні, ДВУ пропонував зосередити всю роботу по розповсюдженню книг в системі ДВУ та «Книгоспілки», всі інші книготоргові підприємства ліквідувати, а їх продукцію, на підставі відповідних умов, поширювати через свої канали [24, 9]. «Книгоспілка», із свого боку, пропонувала згорнути сітку філій ДВУ й передати їх функції кооперації, так як «розгортання кооперативної книготорговельної сітки, швидкий зріст її обертів та питомої ваги на українському книгоринку відбувалися виключно коштами й силами самої кооперації без будь-якої матеріальної допомоги з боку держави» й оберти книготоргової кооперації по декількох округах (Кременчук, Полтава, Зінов'ївське), не дивлячись на монопольне положення ДВУ, як видавця й постачальника наросвітам підручників, переросли оберти філій ДВУ. Також, «Книгоспілка» пропонувала зміцнити мережу райкнигарень та посилити роботу з організації книжкових полиць. Адже досвід роботи з книгою на селі довів, що при наявності ще дуже низького попиту на книгу з боку селянства та при низькій рентабельності сільської книготоргівлі з цією роботою може справитись лише кооперація, яка забезпечує культурно-громадський напрям роботи з книгою. Крім того, через те, що ДВУ при своєму монопольному положенні, не міг задовольнити потреби ринку на українські підручники, «Книгоспілка» вимагала, щоб ДВУ залучило до виконання плану видання підручників й інші видавництва, в першу чергу «Книгоспілку» [24, 12–14].

Взявши за основу пропозиції ДВУ, «Книгоспілки» та Комітету у справах друку (КСД), ЦК КП(б)У в постанові від 23.01.1929 р. «визнав за потрібне» підняти якість роботи двох основних книготорговельних апаратів – ДВУ і «Книгоспілки», які повинні були стати основними каналами поширення всієї книжкової продукції України [24, 4, 6] але з тим, що в міру зміцнення кооперативної торгівлі ДВУ згортатиме свій роздрібний апарат» [8, 51; 25, 9]. Аргументом «за» було не тільки збільшення на 66% обертів на книгоринку, в основному, за рахунок активності кооператорів, а, головним чином те, що «книготорговельна сітка залишається невпорядкованою», тобто процеси в ній погано керовані з «центру» [12, 22].

Нова генеральна угода «Книгоспілки» з ДВУ передбачала ліквідацію паралельної контрагентури ДВУ та перехід всієї роздрібної торгівлі книгою в кооперативну мережу «Книгоспілки». Інтереси Держвидаву були застережені 50 обов'язковими відсотками асортименту ДВУ, який «Книгоспілка» зобов'язана поширювати на селі [15, 707]. Також «Книгоспілка» отримала контроль над ринком підручників (їх розподіл на селі переходив до рук кооператорів «на комісійних підставах»). Держвидав розподіляв наклад навчальної книги на паях 50 на 50 (а не 75 на 25, як було раніше) [17, 296]. Але ДВУ звинувачувало «Книгоспілку» в тому, що вона «поширює переважно російськомовну книжку, а в реалізації продукції ДВУ посідає мізерну роль» [25, 9] й чинило перепони анексуванню «Книгоспілкою» своїх низових філій та контрагентств. Під виглядом руху книгонош, опираючись на шкільні кооперативи, Держвидав намагався створити нову мережу розповсюдження своєї книги. Так, наприклад, Лубенська філія ДВУ, намагаючись утриматись на книгоринку, «обробляла» споживачів через спеціальних «агентів на відсотках», але це призвело лише до затоварювання в шкільних кооперативах літературою пониженої ліквідності [16, 41]. Передання контрагентств ДВУ в кооперативне підпорядкування відбувалося також і в атмосфері шаленого спротиву контрагентів-приватників та чиновників на державній службі, які «підробляли» в ДВУ, представляючи його книготорговельні інтереси [16, 74-75].

Тож, наприкінці 1920-х рр., передавши кооперації 11 окружних філій і понад 100 нижче окружних одиниць, ДВУ майже втратило право мати свої книготорги на рівні округу й нижче. Співвідношення книготорговельної мережі ДВУ й «Книгоспілки» було таким: ДВУ мало 28 окружних філій, «Книгоспілка» – 40, книжкових полиць – у ДВУ 102, а в «Книгоспілки» – 1305, книгарень і кіосків у районах ДВУ не мало, тоді як у «Книгоспілки» було 2 тис. [25, 9]. Події на українському ринку книги дещо втратили гостроту. Почалося регулярне вивчення книжкової кон'юнктури, вимог споживача, потреби в тій чи іншій літературі та способів найкращого просування книжки до найширшого читацького загалу.

У червні 1929 р. було проведено Першу Всеукраїнську книготорговельну нараду, де М. Агуф заявив, що «багато пристрастей додала боротьба різних апаратів» книгопоширення в Україні, де головна причина напруги – те, що «кооперація і ДВУ між собою не поділять світу». Особливо незадовільним був визнаний стан книготоргівлі на селі. Одна з причин цього у відсутності регулювання книготоргівлі. В одних місцях існувало 15-20 представництв книготоргових організацій в той час, коли в багатьох селах книга не продавалась зовсім. Також, в резолюції наради «до хиб книготорговельної роботи» було віднесено «брак кваліфікованих ідеологічно витриманих працівників книготорговельних організацій» [10, 50-51]. Звичайно, думок про погану керованість інформаційного обігу УСРР в матеріалах часописів та звітів не висвітлюється. Була тільки виразна й тривожна тенденція – під виглядом «упорядкування» книжкового обігу починалося чергове його «удержавлення» [6, 107]. Комітет у справах друку УСРР прийняв постанову «Про поширення масової літератури» та «Про врегулювання книготоргівлі». Були впорядковані взаємини між книготорговими мережами РСФСР і України [5, 448].

Згідно з директивою КСД «Про врегулювання торговельної сітки», остаточне виконання директиви щодо скорочення торговельної мережі видавництва припадало на 1929/30 р. [26, 11]. Але книготорговельна мережа УСРР зросла й мала 918 книгарень, з них 798 припадало на кооперацію та 4275 кіосків-поличок (4032 – кооперативних) [20, 13]. ДВУ мало 72 книгарні та 30 кіосків у робітничих центрах [25, 16].

У зв'язку зі змінами адміністративно-територіального поділу: ліквідацією округів й утворенням районів [21, 57], у 1930 р. ДВУ та «Книгоспілка» реорганізують свої філії з окружних на районні [13, 25; 14, 37]. А вже в наприкінці 1930 р. «з метою покращення організації книжкової торгівлі в республіці» КСД прийняв рішення «Про впорядкування книготоргівлі» і поставив питання про розмежування книготорговельної мережі між кооперацією та створеним у системі Державного видавничого об'єднання України (створене на базі ДВУ 21 серпня 1930 р. [9, 144–148]) Укркнигоцентром [3, 258], якому видавництва повинні були передати свої торговельні мережі. Зокрема, Укркнигоцентрові передавалась вся книготорговельна мережа «Українського робітника» та «Наукової думки» [13, 26–27]. Згідно з директивою ЦК КП(б)У, розповсюдженням книг в Україні займались кооперація і держторгівля, а саме, Вукопспілка і Укркнигоцентр [27, 74]. Причому, основним книгорозповсюджувачем була кооперація, яка своєю мережею охоплювала всі адміністративні райони й торгувала книгами навіть там, де існувала державна книготоргівля [14, 39], а державна торгівля мала свої філіали лише в промислових районах Донбасу та великих містах (всього в 27 районах) [27, 54]. Мережа Укркнигоцентру з 280 одиниць на 1.10.1930 р. зросла до 655 одиниць на 1.04.1931 р. [27, 75]. Отже, по-суті, основним книгорозповсюджувачем була «Книгоспілка».

Хоча взаємини між «Книгоспілкою» та Укркнигоцентром й було встановлено на базі договору, який зобов'язував кооперацію забирати 65% всієї продукції видавництва Державного видавничого об'єднання України (до речі, ця угода підписувалась майже протягом 3-х місяців), та «Книгоспілка» звинувачувалась в тому, що поширюючи свою мережу, вона не вивчала попиту районів й механічно розподіляла наклад, не забезпечувала книжкових крамниць приміщеннями, зривувала обігові капітали тощо [27, 75]. Та й Укркнигоцентр, будучи єдиною постачальницькою організацією в Україні й видаючи 65% продукції «Книгоспілці», «далі не здійснював ніякого контролю над тим, як проводиться розподіл книги і робота з нею на місцях». Із 35% продукції, яку Укркнигоцентр залишав собі, жодної книжки до своїх філій він не надсилав [27, 77]. Відсутність контакту між «Книгоспілкою» та Укркнигоцентром призводила до «браку потрібної літератури в одних місцях і зайвин її в інших» [27, 77] та «несвоєчасного доведення книг до споживача». Наприклад, «масово-політична література, яку видавництва видавали для Донбасу в максимально короткий термін (за 8-10 днів), йшла з Харкова 3 тижні, місяць і більше; книги для Донбасу можна було зустріти в Києві, літературу з посіву – в робочих районах Донбасу, технічну книгу, яку неможливо було дістати в жодному великому місті, знайшли в глухих прикордонних районах, де її ніхто не купував» [27, 74]. Щоб «налагодити» справу книгорозповсюдження та «унікнути надалі неправильного розподілу літератури по районах», у доповідній записці «Про стан книгорозповсюдження на Україні до Секретаріату ЦК» пропонувалось: «надати можливість Укркнигоцентру перевіряти, як «Книгоспілка» використовує та розподіляє продукцію по районах» та «цим обом організаціям під керівництвом Комітету у справах друку встановити точні райони, яка і куди повинна бути завезена література» [27, 77].

На початку 1931 р. у книжкову торгівлю впровадили так звану 100% розверстку, тобто розподіл літератури між книготорговельними установами без їхніх заявок. А у другому кварталі 1931 р. почалась реорганізація кооперативного книготоргу (передача Райспілками й Робкоопами своєї книготорговельної мережі Вукопкнизі та утворення роздрібних філій Вукопкниги). Вукопкнига на 1.01.1932 р. мала філії в 217 районах й протягом року планувала створити їх по усіх районах України. Розповсюдження книги на селі, як і раніше, проводилось в основному сільськими споживчими товариствами,

які повинні були збільшити кількість книжкових відділів й полицок в загальних крамницях (з 8377 в 1931 р. до 9345 в 1932 р.). А по найближчих селах Вукопкнига повинна була створити власні книгарні з окремим приміщенням та штатом. Також, Вукопкнига повинна була збільшити кількість торгових одиниць при МТС, радгоспах, колгоспах (з 180 до 710). Причому, з 710 одиниць 460 повинні були бути пересувними й обслуговувати протягом року певний колгоспний куш [28, 18]. Та, ця реорганізація «надто затяглась» й обумовила невиконання торговельного плану. Так, «Книгоспілка» виконала план на 1-ше півріччя 1931 р. лише на 63% по набуттю краму й на 66,4% по реалізації, Укркнигоцентр – на 86,4%, а весь торговельний план виконано на 76%. [11, 13].

Перебудова книговидавничої справи в республіці у 1934 р. викликала в свою чергу реорганізацію книготоргової мережі. У постанові Оргбюро ЦК від 9.03.1934 р. та постанові РНК УРСР від 21.03.1934 р. про ліквідацію Державного видавничого об'єднання України вказувалося також й на припинення діяльності «Укркнигоцентру» та утворення на його базі при РНК УРСР нового торговельного апарату – «Укркниготоргівлі», якому були передані як основний капітал всі книгарні та фінанси [2, 13–14; 29, 15–16]. Керівник «Укркниготоргу» при РНК УРСР Полоцький, який прийшов на роботу в червні, застав його в «загрозливому» стані – «система, через відсутність коштів, майже припинила замовлення нової літератури й замовляла лише найбільш ходову літературу (дитячу, красне письменство) та зовсім відмовилась від нацменівської, технічної, сільськогосподарської літератури, що вимагала більшого часу на своє обертання. Одеська, Київська та Дніпропетровська філії перестали платити «Радянській школі» та «Нацменвидаву» за підручники. Жодна філія не платила базам по рахунках за транспортні витрати, за підручники, що, в свою чергу, ставило бази, які були на госпрозрахунку, під загрозу припинення відправки підручників» [30, 77].

Щодо кооперативної книготоргівлі, то її «злили» з державною системою Укркниготоргу – вийшов Укркнигокультторг [1, 39]. Тож, від системи кооперативної книготоргівлі залишилися тільки книжкові полицки в сільських крамницях і відділи книжок у райкультмагах. Радянська влада більше не потребувала послуг кооперації: а ні торговельних, ні інформаційних чи освітніх [6, 116]. Система книгокультторгу стала основною книготорговельною організацією й мала свою мережу в усіх без винятку містах і райцентрах УРСР. Постановою ЦВК та РНК УРСР від 4.12.1936 р. «Укркнигокультторгу» було передано й систему бібліотечних колекторів НКО УРСР. Тобто, на книгокультторг покладалось також і комплектування всіх бібліотек (міських, сільських, профспілкових, шкільних, навчальних, колбудівських, колгоспних тощо) [31, 66]. Згідно з постановою РНК УРСР від 17.04.1937 р. «Про торгівлю книгами на селі», для дальшого розгортання торгівлі книгою на селі було вирішено залучити до цієї роботи магазини споживчої кооперації [4, 258]. Тож, в райцентрах, які не увійшли в систему обслуговування державною торгівлею, продаж книг знову стала організувати споживча кооперація. Ця книготорговельна система проіснувала до 1940 р., коли «Укркнигокультторг» був поділений на дві окремі організації «Укркниготорг» і «Укркультторг» [7, 91]. Скрізь на книжкову продукцію запровадили фіксовану ціну і ввели крайній коефіцієнт надбавки на фактичні виробничі витрати при друці книг (папір, видавничі й друкарські витрати, авторські гонорари тощо). Госпрозрахунок більше не був актуальним: видання здешевлювалися адміністративним способом, ціноутворення в книжковій галузі стало винятково директивним, книготоргівля й видання – державним підприємством і монополією правлячої партії [1, 39]. Книжкова торгівля стала будуватися на основі системи самооберту: в торговельну мережу надсилалися списки літератури і на основі замов-

лень на неї визначалися наклади книг [7, 92]. Але, в цілому, проблема розповсюдження книги не була розв'язана.

Висновки. Отже, якщо в умовах нової економічної політики видавництвам була надана відносна самостійність у проведенні торговельних операцій, видавництва, враховуючи нові умови, намагалися створити свій торговий апарат та мережу, то наприкінці 1920-х рр. основними каналами поширення всієї книжкової продукції України стали Державне видавництво України і «Книгоспілка». Причому, основним розповсюджувачем була кооперація, яка своєю мережею охоплювала всі адміністративні райони й торгувала книгами навіть там, де існувала державна книготоргівля. На початку 1930-х рр. розповсюдженням книг в Україні займалися кооперація і держторгівля, а саме Вукопспілка і Укркнигоцентр. А після того, як в середині 1930-х рр. кооперативну книготоргівлю «злили» з державною, основною книготорговельною організацією, яка мала свою мережу в усіх без винятку містах і райцентрах УРСР, стала система «Укркнигокультургу», тобто, державне підприємство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агуф М. Книгу в маси / М. Агуф, М. Коваль. – Харків : Книжкова палата УРСР, 1965. – 230 с.
2. Збірник законів та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України, 1934. – №11. – С. 13–14.
3. Касьянов Г. В. Сталінізм на Україні : 20-30-ті роки / Г. В. Касьянов, В.М. Даниленко – К. : Либідь, 1991. – 342 с.
4. Книга і друкарство на Україні / [за ред. П. М. Попова]. – К. : Наук. думка, 1965. – 315 с.
5. Книга и книжное дело в Украинской ССР : Сб. док. и мат. 1917 – 1941 гг. – К. : «Наукова думка», 1985. – 478 с.
6. Левчук О. М. Книгоспілка : Становлення кооперативного книговидання в Україні / О. М. Левчук. – К. : Наук. думка, 1992. – 182 с.
7. Молодчиков О. В. Книга радянської України / О. В. Молодчиков. – К. : Політвидав, 1974. – 176 с.
8. Резолюція ЦК КП(б)У про поширення української книжки // Червона преса. – 1929. – №3. – С. 49–51.
9. Реорганізація видавничої та книготорговельної справи на Україні // Бібліологічні вісті. – 1930. – № 3. – С. 144–148.
10. Стан і перспективи книжкового ринку (Всеукраїнська нарада в справі книжкової торгівлі) // Червона преса. – 1929. – №7. – С. 50–52.
11. Фідельман Б. Плани першого півріччя III-го вирішального року українські видавництва не виконали / Б. Фідельман // Радянський книгар. – 1931. – № 21–22. – С. 11–15.
12. Хроніка // Радянський книгар. – 1929. – №1. – С. 18–23.
13. Хроніка. // Радянський книгар. – 1930. – №19. – С. 25–31.
14. Хроніка. Кооперативна книготоргівля перед новими завданнями // Радянський книгар. – 1930. – № 17–18. – С. 37–39.
15. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОВ України), ф. 177, оп. 1, спр. 1500, 915 арк.
16. ЦДАВОВ України, ф. 177, оп. 1, спр. 1568, 241 арк.
17. ЦДАВОВ України, ф. 177, оп. 1, спр. 1801, 341 арк.
18. ЦДАВОВ України, ф. 292, оп. 1, спр. 34, 102 арк.
19. ЦДАВОВ України, ф. 555, оп. 1, спр. 14, 127 арк.
20. ЦДАВОВ України, ф. 555, оп. 1, спр. 36, 37 арк.
21. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 16, спр. 15, 128 арк.
22. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1779, 93 арк.
23. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2493, 232 арк.
24. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2701, 31 арк.

25. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2926, 58 арк.
26. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 3104, 39 арк.
27. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 4183, 185 арк.
28. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 5299, 58 арк.
29. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6441, 169 арк.
30. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6442, 154 арк.
31. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 7102, 74 арк.
32. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 577, оп. 1, спр. 20, 252 арк.

REFERENCES

1. Ahuf M. Knyhu v masy / M. Ahuf, M. Koval. – Kharkiv : Knyzhkova palata URSR, 1965. – 230 s.
2. Zbirnyk zakoniv ta rozporiadzhen Robitnycho-Selianskoho Uriadu Ukrainy, 1934. – № 11. – S. 13–14.
3. Kasianov H. V. Stalinizm na Ukraini : 20-30-ti roky / H. V. Kasianov, V. M. Danylenko – K. : Lybid, 1991. – 342 s.
4. Knyha i drukarstvo na Ukraini / [za red. P. M. Popova]. – K. : Nauk. dumka, 1965. – 315 s.
5. Knyha u knyzhnoe delo v Ukrainy SSR : Sb. dok. y mat. 1917 – 1941 hh. – K. : «Naukova dumka», 1985. – 478 s.
6. Levchuk O. M. Knyhospilka : Stanovlennia kooperatyvnoho knyhovydannia v Ukraini / O. M. Levchuk. – K. : Nauk. dumka, 1992. – 182 s.
7. Molodchikov O. V. Knyha radianskoi Ukrainy / O. V. Molodchikov. – K. : Polityvdav, 1974. – 176 s.
8. Rezoliutsiia TsK KP(b)U pro poshyrennia ukraïnskoi knyzhky // Chervona presa. – 1929. – № 3. – S. 49–51.
9. Reorhanizatsiia vydavnychoi ta knyhotorhovelnoi spravy na Ukraini // Bibliolohichni visti. – 1930. – № 3. – S. 144–148.
10. Stan i perspektyvy knyzhkovoho rynku (Vseukraïnska narada v spravi knyzhkovoï torhivli) // Chervona presa. – 1929. – № 7. – S. 50–52.
11. Fidelman B. Plany pershoho pivrichchia III-ho vyrishalnoho roku ukraïnski vydavnytstva ne vykonaly / B. Fidelman // Radianskyi knyhar. – 1931. – № 21–22. – S. 11–15.
12. Khronika // Radianskyi knyhar. – 1929. – № 1. – S. 18–23.
13. Khronika. // Radianskyi knyhar. – 1930. – № 19. – S. 25–31.
14. Khronika. Kooperatyvna knyhotorhivlia pered novymy zavdanniamy // Radianskyi knyhar. – 1930. – № 17–18. – S. 37–39.
15. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlyady i upravlinnia Ukrainy (TsDAVOV Ukrainy), f. 177, op. 1, spr. 1500, 915 ark.
16. TsDAVOV Ukrainy, f. 177, op. 1, spr. 1568, 241 ark.
17. TsDAVOV Ukrainy, f. 177, op. 1, spr. 1801, 341 ark.
18. TsDAVOV Ukrainy, f. 292, op. 1, spr. 34, 102 ark.
19. TsDAVOV Ukrainy, f. 555, op. 1, spr. 14, 127 ark.
20. TsDAVOV Ukrainy, f. 555, op. 1, spr. 36, 37 ark.
21. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy (TsDAHO Ukrainy), f. 1, op. 16, spr. 15, 128 ark.
22. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 1779, 93 ark.
23. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 2493, 232 ark.
24. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 2701, 31 ark.
25. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 2926, 58 ark.
26. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 3104, 39 ark.
27. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 4183, 185 ark.
28. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 5299, 58 ark.
29. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 6441, 169 ark.
30. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 6442, 154 ark.
31. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 7102, 74 ark.
32. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy, f. 577, op. 1, spr. 20, 252 ark.

Стаття подано до редакції 25.02.2016 р.